

MÜSTAĞN-EN'ANH VAKIFLAR

ALİ HİMMET BERKİ

Dünyada hiç bir şeyde karar yoktur. Zamanda değişiklik olmalıdır. Vakıflarda da, zamanla şart ve gayelerde değişiklik olabilir. İhtiyaçlar yerlerini yenilerine terk eder. İşte vakıf bahsinde de "MÜSTAĞN-EN ANH vakıf" mes'elesi bu değişmelerden meydana gelmiştir.

MÜSTAĞN-EN ANH VAKIF: Kendisine ihtiyaç kalmayan vakıf demektir. Vakıf zamanında gaye, bir ihtiyaç olduğu halde sonradan ihtiyaç olmaktan çıkmıştır. Meselâ: bir köyde vakıf bir mektep veya bir cami bina olunmuş, sonra köy tamamen dağılmış veya bazı lüzum üzerine başka mahalle nakil olunmuştur, veya bir kasabada vakıf sahrınc veya kuyular yapılmış ve bunların devam ettirilmesi için akar veya para vakıf olunmuş ve sonra Belediye, kasabaya mebzul, daha sıhhi ve yeter miktarda kullanılacak ve içecek su getirmiş olmakla, vakfedilen sahrınc ve kuyuya ihtiyaç kalmamıştır. Bu ve buna benzer hallerde, ihtiyaç kalmayan hayrî müesseselerle bunların varidatının ne olacağı mes'eleleri mevzuu bahis olur. Ebniye, enkaz ve varidatın, vâkıfın varislerine mi kalacağı yoksa başka hayrî müesseselere mi tahsis olunacağı mes'elesi belirir.

Büyük islâm âlimleri, bu mes'eleler üzerinde durmuş ve vâkıfın maksat ve gayesini nazara alarak içtihatlarında bulunmuşlardır.

Bazıları, Kendilerine ihtiyaç kalmayan vakıfların başka bir hayır müessesesine tahsis edileceği, bazıları da vâkıfın varislerine intikâl işlemesi icap edeceği re'yinde bulunmuşlardır. Vâkıfın maksadı hayır olduğundan, mamulün bih olan ve kabul olunan birinci içtihatır.

Medenî kanunda da bu tahavvüller düşünülerek hükümler, sevk edilmiştir.

Evvelâ sabık hükümleri, sonra medenî kanundaki hükümleri birer misal ile gözden geçirelim:

Ömer Hilmi efendi merhumun, Ahkâmı Evkâfa dair neşrelediği meşhur eserile, "Vakıflar" adlı eserimizde etrafı ile izah olunduğu üzere, bir hayrî müessese müstağn-en anh oldukça onun varidatı, hâkimin re'y ve emrile, ona yakın aynı cinsden olup, geliri olmayan veya olupta ihtiyacına kâfi gelmeyen bir vakfa sarf olunur.

Meselâ: Bir köyde bulunan vakıf mektep, köy halkı tamamen dağılarak Müstağn-en anh bir hale gelse, o mektebin varidatı, rey-i hâkimle en yakın olup, varidatı az olan mektebin ihtiyacına sarf olunur. O mektebin enkazı, yakında bulunup mektebi olmayan bir köye nakil olunarak orada bir mektep yapılırsa varidatı bu mektebe tahsis olunur. Vâkıfın varisleri, mektep yıkılmış olduğu cihetle varidatının kendilerine kalacağı iddiasında bulunamazlar.

Keza, bir kasabada vakıf kuyu ve sahrınc bulunup ta Belediye bunlara ihtiyaç kalmayacak şekilde kasabaya su getirmiş olsa, bu kuyu ve sahrıncın vakıfları en yakın yerde bulunup suya ihtiyacı olan mahaller için sarf olunur.

Bu misallerin tetkik mevzuu vakıflar hakkında bir fikir edinmeye kâfi olduğunu zannedirim.

Müstağn-en anh vakıflara dair 3 cemaziyelâhır 1329 ve 19 Mayıs 1327 tarihlerinde bir kanun neşrolunmuştu ki, aynen nakletmekte fayda mülâhaza ediyorumuz:

“Gerek ma'mur ve gerek harap cevâmi ve mesâcidi şerifeden maada, maksadı te'sislerine nazaran menfaati fevt ve müstağn-en anı olan mebânîi vakfiyye ve vakıf arşaların nakit ile bil'istibdal mebalîğî hasıla ile idare ve kendi cinslerinden müessesesi hayriyye inşasına ihtiyâç görülmediğî takdirde, civarında bulunan o kabîl müessesesi hayriyyenin masarîfî daimesi temin edildikten sonra, buldukları mahallerin ihtiyacatı nazarı dikkate ve itînâyâ alınarak, evvelâ mesâcidi şerife, saniyen mekâtibi iptidaiyye ve medarisi ilmiyye ve sâlisen hastahane gibi müessesatı hayriyye inşasına ve masarîfî daimesini temine, evkaf nazareti me'zundur.”

Görülüyor ki, bu madde-i münferide vâkıfın maksadı ve mutlak hayra ma'tuf olması düşüncesile müstağn-en anı olan vakıfların mahalli sarfları tevsi' olunmuştur. O tarihlerde bu kanuna müsteniden bazı cesim ve faydalı hayrî binalar vücudâ getirilmiştir.

2762 Numaralı Vakıflar kanununda benzeri vakıflara dair, şu madde görülmektedir:

“Madde — 10 : Tahsis edildikleri maksada göre kullanılmaları kanuna veya âmme intizamına uygun olmayan veya işe yaramaz bir hale gelen hayrat vakıflar, idare meclisinin teklifi ve bakanlar hey'etinin kararı ile mümkün mertebeye gayece aynı olan diğer hayrata tahsis edilebileceğî gibi, bu kabîl hayrat ayın veya para ile değıştirilerek elde edilecek ayın ve para dahi diğer hayrata tahsis olunabilir.”

Bu yazıdan maksat, konuya ait hü-

kümlere dair kısaca bir bilgi vermektense ibaret olduğundan, maddeler üzerinde ilmî ve hukukî bakımdan mütalea beyanına lüzum görülmemiştir. Şu kadar kayıt edelim ki, gerek münferit madde, gerek vakıflar kanununun 10 uncu maddesi, zamanın değışmesi ile beşerî hükümlerin de değışeceğî kaidesine uygun görülmektedir.

Yukarıda, medenî kanunda da vakıflardaki tahavvül ve icaplar nazara alınarak hükümler sevk olunduğünü söylemiştik:

Filhakika, bu kanunun 79 uncu maddesinde:

“te'sisde gayenin mahiyyet ve şümulü, te'sis ile tesis edenin arzusu arasındaki tevafuku açıktan açığa izale edecek derecede tebeddüi etmiş olursa, icra vekilleri heyeti, teftiş makamının teklifi üzerine tesisin idare hey'etinin tahriri mütaleasını aldıktan sonra, gayesini tebdil edebilir.”

Bu sarahate göre, vâkıf tarafından gözedilen gaye faidesiz bir hale gelmiş ise, vakfın gayesi tebdil edilerek varidatı mümkün mertebeye aynı cinsden bir hayır müessesesine tahsis olunur. Daha ziyade tafsilât için “Vakıflar” adlı eserimizin ikinci cildindeki ilgili bahse bakınız.

Bilmünasebe, işaret edelim ki, Büyük Millet Meclisince vakıflar hakkında bir kanun tanzim olunarak her iki meclise kabul edilmiş ise de, Cumhurbaşkanlığınca tekrar müzakere işareti üzerine kanuniyeti ilân olunmamıştır.

Bu kanunun tekrar müzakere edilerek mer'iyete girmesi kuvvetle muhtemeldir.